

Андрій Кудряченко

ЗАСАДИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СХОДЖЕННЯ ФРН

В історичній ретроспективі розглянуто особливості та специфічні напрями розвитку ФРН як цілісної демократичної держави. Розкрито вплив цього процесу на подолання розколу німецького народу.

Ключові слова: демократичні засади, об'єднана Німеччина, принципи.

A. Kudryachenko The bases of FRG democratic development. The features and specific directions of GRG development as democratic state are lighted out. The influence of this process on overcoming of German people's break down is exposed.

Keywords: democratic bases, united Germany, principles.

Одним із яскравих і притягальних прикладів дійсно успішного демократичного розвитку держави й суспільства у повоєнній історії може слугувати створення та наступне сходження Федеративної Республіки Німеччина. Більше того, саме соціально-економічні досягнення та успіхи демократії Західної Німеччини уможливили, за настання відповідних міжнародних умов та певних чинників у Східній Німеччині, приєднання до ФРН Німецької Демократичної Республіки, тобто прототипу Боннської республіки, на конституційних засадах і принципах ліберальної демократії в одну німецьку державу. Досягши стратегічної мети – державної єдності, ФРН залишається вельми прихильною до поширення та поглиблення європейської інтеграції, вона – незмінний член НАТО та активно підтримує демократичні перетворення на континенті. То ж вельми корисно й цікаво з'ясувати засади демократичного розвитку, ідеологію державотворення та наступного утвердження Федеративної Республіки Німеччина.

Нищівна поразка Німеччини у Другій світовій війні призвела до більш значимих соціальних наслідків, ніж її поразка у Першій світовій війні. Беззастережна капітуля-

ція гітлерівського вермахту означала не лише воєнну, але й економічну, політичну та ідеологічну поразки німецького імперіалізму. У переможеній країні були зруйновані найважливіші політичні відомства фашизму: вермахт і каральні органи, центральний державний апарат і нацистські організації. Верховна влада в Німеччині перейшла до рук окупаційних держав: СРСР – у східній частині, а також до США, Великобританії та Франції – в західній частині країни.

У роки Другої світової війни народи держав антигітлерівської коаліції вимагали не лише знищити нацизм у Німеччині, але й створення таких умов, за яких виключалася б можливість відродження мілітаристських сил, спроможних знову спрямувати країну на шлях агресії та війни. Саме такі підходи лягли в основу рішень Ялтинської та Потсдамської міжнародних конференцій 1945 р. глав держав антигітлерівської коаліції. Зокрема, в декларації Ялтинської конференції підкреслювалося: «Неухильною метою є знищення німецького мілітаризму і нацизму та створення гарантій того, що Німеччина ніколи більше не буде спроможна порушити мир у всьому світі». Для досягнення цієї мети було вирішено після поразки Німеччини розпустити німецькі збройні сили, знищити генеральний штаб, ліквідувати воєнну промисловість, покарати військових злочинців, знищити нацистську партію і всі її організації та установи.

Досягши перемоги, союзники та їх окупаційні органи в Німеччині стали проводити в життя накреслені заходи. Звичайно, що у кожній державі-переможниці були не лише свої уявлення того, яким чином досягати визначених завдань, але існували свої цілі та підходи щодо майбутнього Німеччини. Керівництво СРСР довгий час обстоювало підхід щодо збереження державної єдності повоєнної Німеччини, але інколи відкрито, а здебільшого в заувальованій формі, прагнуло поширити свій ідеологічний і політичний вплив на всю переможену країну. Держави Заходу мали свої цілі, у наростаючому протистоянні, а з часом і протиборстві з СРСР, скористалися можливостями створення держави зі своїх окупаційних зон і включення її у свої повоєнні економічні та оборонні структури.

Говорячи про державницькі підходи та ідеологічні за-сади сходження ФРН, слід також мати на увазі й відпо-відну позицію з вказаних питань правлячих верств цієї країни. І таке застереження має сенс як у питаннях внут-рішньої політики, так і зовнішньополітичних підходів Західної Німеччини не лише першого повоєнного періоду, а й у дещо пізніші роки.

Колективно розглядаючи німців як нацистів, західні союзники спочатку заперечували існування антифашист-ських груп і можливу їх активну роль у відновленні краї-ни. Тим самим, з самого початку була упущена можли-вість раніше почати розбудовувати німецьку демократію й поставити її під місцеве політичне керівництво. Також німців тримали поза грою у цих зонах із-за реальних зу-силь союзників щодо денацифікації та перенавчання. Так, американці мали анкети стосовно виявлення нацистів, у яких було 136 обов'язкових причин для відмови німцям в післявоєнній зайнятості. Для допитуваних німців існували чотири можливих категорії вини й тільки одна – виправ-дання. Таке повоєнне становище та підходи переможців, що продовжувалися у різних формах протягом тривалого часу, створювали умови невизначеності, роздратування для одночасно нещасних і винуватих. Вони викликали сильне несприйняття в репресованих німців.

Однак, незважаючи на початкові перевірки, значне число колишніх членів нацистської партії обійняли важ-ливі посади у відновленні Західної Німеччини. У багатьох випадках вони мали кращі навички та досвід, і великою мірою їх прийняття на роботу було більш практичним. Адже у суворі часи нацизму чимало посад вимагали член-ства у партії, що примушувало значну кількість німців ставати номінальними нацистами не з ідеологічних мірку-вань, а із-за необхідності. В перші місяці реконструкції спрямованість союзників на пошук і покарання істинних нацистів створила конфлікт, який продовжується довгий час, а саме: як збалансувати людську відповідальність пе-ред спогадами з життєво важливою необхідністю рухатися далі. Перше, звичайно, мало велике значення для созни-ків, а друге – для німців, які пережили найбільш жахливу

поразку у своїй історії. Адже ще не забулася попередня, вона нагадувала нинішню. Виходило вельми знайоме для німців перехрестя: свого часу для них неможливість забути 1918 рік і гіркий період Веймарської республіки, яка проклала шлях до 1933 року.

У трьох західних зонах політичне життя розвивалося знизу вгору. Діяльність відновлених політичних партій дозволялася спочатку лише на місцевому рівні, а після створення земель – і на земельному рівні. Проте спочатку Франція не була зацікавлена у міжзональній економічній і політичній співпраці. На цьому тлі Й. Сталін, висунувши вимогу щодо участі в контролі над Рурською областю, ізолював Радянську зону окупації. В подальшому ці вимоги прискорили порозуміння та досягнення єдності поміж західних союзників і підтримку Парижем підходів США й Великобританії.

На перебіг подій у західних окупаційних зонах мало значення відродження діяльності політичних партій і позиціонування відомих політичних діячів. До числа останніх слід віднести: К. Аденауера, який знову став правлячим бургомістром у м. Кельн; К. Шумахера – лідера соціал-демократів; М. Реймана – керівника комуністичної партії та інших. К. Аденауер став також засновником і першим головою Християнсько-Демократичного Союзу – наступника впливової в часи імперії та Веймарської республіки католицької партії Центру. Вперше в історії Німеччини представникам двох головних конфесій – протестантам і католикам – вдалося об'єднатися у політичну партію. ХДС виступав за поєднання християнських цінностей із цінностями вільного ринку. В 1948 р. на території західних окупаційних зон Німеччини були створені 11 земель зі своїми урядами. В Бонні розпочала роботу Парламентська рада – попередниця німецького парламенту – Бундестагу. Її президентом обрали К. Аденауера, який на той час перебував під сильним впливом баварського професора економіки Л. Ерхарда – автора теорії соціального ринкового господарства (досить важливо, що ця теорія стала офіційною програмою християнських демократів).

На тлі наростання різних підходів окупаційної політики, створення об'єднаної з комуністів і соціал-демократів

прорадянської Соціалістичної єдиної партії Німеччини у квітні 1946 р. та радянських претензій щодо репараційних виплат західні союзники активізували відновлювальні процеси у своїх зонах. При цьому окупаційні держави прагнули до того, щоб пом'якшити скрутне економічне становище людей у західних зонах і приступити до формування вільного та демократичного устрою.

Крім жорсткої позиції СРСР у виплаті репарацій, загострення навколо Німеччини було пов'язано зі зміною зовнішньополітичного курсу США. Прийняття «доктрини Трумена» і початок відкритої конфронтації двох «наддержав» у першу чергу відбилися на долях європейських країн. США почали розглядати Європу в контексті блокової стратегії. Одним із перших кроків на цьому шляху стала розробка програми «відновлення і розвитку Європи», відома як план Маршалла. Прийнятий у червні та розглянутий на Паризькій конференції в липні 1947 р., цей план був затверджений як закон США в квітні 1948 р. Спочатку ні Німеччина в цілому, ні її західні зони не розглядалися в якості учасника програми економічної допомоги. Ситуація змінилася в 1948 р. Вже в січні цього року на нараді міністрів Бізонії було прийнято рішення про проведення комплексу заходів з підготовки економічної реформи в цих землях. Створювалися верховний суд і центральный банк, розширювалися функції Економічної ради і центральных управлінь, об'єднаних у директорат. Був досягнутий компроміс, з французьким урядом. Після передачі під французьке управління Саарської області в заставу репараційних виплат Франція погодилася на приєднання своєї окупаційної зони до англо-американської Бізонії й у лютому 1948 р. була утворена Тризонія. Саар же кілька років знаходився під контролем Франції.

У лютому (а потім і в червні) 1948 р. відбулися два раунди переговорів на Лондонській конференції щодо німецького питання, на якій вперше не було радянської делегації, зате брали участь представники Бельгії, Голландії та Люксембургу. На конференції було прийнято рішення зі створення єдиного державного устрою у західних

зонах окупації, а також про скликання Установчих зборів для вироблення Конституції нової німецької держави.

20 березня на 82-му засіданні Контрольної ради радянський представник маршал Соколовський вимагав надати повну інформацію про перший раунд Лондонської конференції. Після того, як західні колеги дали ухильну відповідь, радянський представник залишив Контрольну раду і більше туди не повертався.

У той же період американська адміністрація ухвалила рішення про поширення плану Маршалла на західні окупаційні зони Німеччини. В угоді з цього приводу обумовлювалося, що відродження економіки Західної Німеччини є частиною плану європейського розвитку на принципах індивідуальної свободи, вільних установ, побудові «здорових економічних умов, міцних міжнародних зв'язків, досягнення фінансової стабільності». Стратегічні інвестиції США в обсязі 1,4 млрд. долларів, у рамках розрахованого плану на чотири роки для відновлення Європи, допомогли зберегти цілісність Західної Німеччини та сприяли зростанню продуктивності праці, яка йшла в ногу з європейською. Забезпечувалися умови контролю американських спеціальних органів над ходом економічної реформи, зняття митних обмежень німецького ринку, продовження політики монополізації.

Говорячи про міжнародний вплив плану Маршалла, слід додати, що американську допомогу прийняли 16 капіталістичних країн Європи, у тому числі Великобританія, Франція, Італія, які для реалізації плану Маршалла створили Організацію європейського економічного співробітництва. Й. Сталін розцінив план Маршалла як засіб підпорядкування Європи (включаючи східноєвропейські держави), нав'язування їй гегемонії США. Це також було одним із чинників, які підштовхнули керівництво СРСР до кроків, спрямованих на підтримку приходу до влади в країнах Східної Європи прорадянських урядів. Для координації економічного розвитку цих країн у 1949 р. була створена Рада економічної взаємодопомоги та включення до її складу й східнонімецької держави.

У цей період окупаційна влада західних держав посилила свою діяльність як у політичній, так і економічній площинах. Були розроблені рекомендації земельним прем'єр-міністрам щодо скликання Установчих зборів, готувалася фінансова реформа, покликана подолати гіперінфляцію та посилити мотивацію економічного зростання.

В лавах західнонімецьких політичних кіл точилися гострі дискусії щодо засад подальшого розвитку країни, шляхів виходу з економічної скрути. Так, у Економічній раді ще з 1947 р. тривала активна дискусія прихильників створення планового господарства та монетаристів. Група експертів під керівництвом Л. Ерхарда підготувала проект фінансової реформи, покликаної позбутися величезної маси знецінених грошей. Сам Ерхард вважав, що проведення такої реформи слід поєднувати із заходами щодо активного стимулювання виробництва та захисту найбільш уразливих груп споживачів, а також додаткових заходів щодо стабілізації споживчого ринку та активізації споживчої та виробничої мотивацій. Початкові пропозиції американської адміністрації з проведення реформ у всіх чотирьох зонах окупації до 1948 р. виявилися нереалістичними, і тому передбачувані заходи готувалися лише в межах Тризонії.

Грошова реформа в західних зонах почалася 20 червня 1948 р. Офіційне співвідношення обміну було встановлено в пропорції 10 рейхсмарок за одну нову німецьку марку (крім того, кожна особа могла обміняти 40 марок за курсом 1:1). Отримати на руки можна було спочатку лише 5 % обмінюваної суми. І лише після перевірки законності доходів податковими органами видавалися ще 20 %, по тім – 10 %. Решта 65 % ліквідувалися. Остаточна квота обміну склала 100 рейхсмарок за 6,5 німецьких марок.

Пенсії, заробітна плата, допомоги перераховувалися у співвідношенні 1:1. Всі старі державні зобов'язання були анульовані. Тим самим величезна грошова маса ліквідувалася. Поява «твердих грошей» знищила «чорний ринок» і підірвала систему бартерних угод. Через два дні після початку реформи був введений у дію пакет законодавчих актів, які відміняли централізоване планування та звільняли

ціноутворення. Але одночасно був збережений обмежувальний контроль над цінами на транспортні й поштові послуги, основні продукти харчування, житло. Регулярно публікувалися каталоги так званих «доречних цін», що враховували реальні витрати виробництва та «раціональний прибуток». Була прийнята спеціальна програма «Кожній людині» для забезпечення населення за зниженими цінами вузькою номенклатурою найнеобхідніших товарів. Ерхард продовжував наполягати й на збереженні політики щодо обмеження крайніх форм монополізму, розвитку системи «державного підприємництва» (прямої участі держави у виробництві товарів і послуг громадського значення, в розвитку транспортної, енергетичної, інформаційної інфраструктур). Подібний економічний механізм розглядався Ерхардом як «соціальне ринкове господарство», яке однаково служить інтересам суспільства й особистості.

Успішна економічна реформа 1948 р. спричинила загострення політичної ситуації в Німеччині. Вже 24 червня радянські війська блокували Західний Берлін, перервавши всі зв'язки з західними зонами. Ця акція, за баченням її організаторів, мала б носити більшою мірою політичний характер. Адже саме 24 червня в радянській зоні була здійснена власна реформа, в ході якої на старі марки були наклеєні особливі купони. Економічна небезпека припливу грошової маси з Заходу була, таким чином, значною мірою знята. Блокада ж Західного Берліна була засобом тиску на західні держави з метою змусити їх до поступок на переговорах.

Й. Сталін, ретельно радянізувавши східну окупаційну зону, водночас хотів зберегти союзні контрольні механізми: щоб впливати на ситуацію в Німеччині у цілому. Радянського лідера не на жарт гнівила активність Вашингтона і його європейських партнерів: США, Англія і Франція взяли курс на створення німецької держави на основі трьох західних зон окупації. Володар Кремля бажав установити повний контроль над Берліном, який також було розділено на чотири сектори, але при цьому перебував у центрі радянської окупаційної зони. Розрахунок Сталіна виглядав безпомилковим: не маючи змоги постачати два

мільйони берлінців продовольством, союзники або запросять пощади й відмовляться від планів створити західнонімецьку державу, або будуть вимушені залишити Берлін. У будь-якому разі кремлівський вождь залишався б у вигащі. Будь-які спроби прорвати блокаду силою загрожували новою світовою війною.

США та британці у цій ситуації вдалися до підтримки всім необхідним західноберлінців завдяки повітряному мосту. Для цього використовувалася авіація, добре відомі літаки «Дугласи». До повітряного мосту була прикута загальна увага. Західний Берлін сприймався як фронтове місто, аванпост «вільного світу», який необхідно було втримати за будь-яку ціну. США не шкодували коштів: якщо перевести на сучасні гроші, повітряний міст обійшовся Вашингтону в два мільярди доларів. Героїзм чужоземних льотчиків гідно оцінили й німці. З окупантів американські військові перетворилися на союзників.

Усвідомивши, що битву програно, Й. Сталін відступив. 12 травня 1949-го СРСР припинив блокаду Західного Берліна. Це спричинило великий ідеологічний програш Радянського Союзу. Натомість престиж США помітно зріс: мільйони європейців почали сприймати Америку як захисника від радянської експансії. Більше того, блокада Берліна прискорила створення блоку НАТО, утвореного в квітні 1949 р., – країни Заходу слушно розсудили, що від напористого радянського керівника краще відбиватися разом. І, нарешті, Берлінська криза прискорила розкол Німеччини на дві половини: восени 1949-го на карті світу з'явилися ФРН і НДР.

У розпал Берлінської кризи з 15 по 22 липня 1948 р. у Рюдесхаймі відбулася нарада керівників урядів західних земель, під час якої берлінський обер-бургомістр Ернст Рейтер закликав до якнайшвидшого створення західнонімецької держави як «ядра» всієї Німеччини з включенням до нього Західного Берліна. Учасники наради підтвердили рішення про скликання Установчих зборів до 1 вересня 1948 р. Пізніше терміни «Установчих зборів» і прийняття «Конституції» були зняті, щоб уникнути дискусій про сепаратизм. З представників земельних ландтагів була

сформована Парламентська рада, яка отримала повноваження з розробки Основного закону західнонімецької держави як тимчасової конституції, покликаної діяти до остаточного вирішення питання про воз'єднання Німеччини.

У квітні 1949 р. Парламентській раді був переданий розроблений трьома державами «Окупаційний статут», що закріплював контроль США, Великобританії та Франції над зовнішньою політикою Західної Німеччини, її зовнішньою торгівлею й зарубіжними активами, системою безпеки, а також конституційний контроль. Вже 8 травня 1949 р. Парламентська рада прийняла Основний закон Федеративної Республіки Німеччина, схвалений військовими губернаторами 12 травня (за збігом у той же день набула чинності міжсоюзна угода про припинення «блокади» Берліна та західної «контрблокади»).

Показово, що за наказом союзників німецькі Установчі Збори ратифікували нову тимчасову Конституцію для західних зон, відому, як Основний закон. Голова зборів К. Аденауер, семидесятидвохрічний колишній правлячий обер-бургмістр Кельна, католик і антикомуніст, підписав законопроект, що став законом. А через три місяці потому він сам став першим повоєнним канцлером Західної Німеччини. Урочистий акт оприлюднення Основного закону 23 травня став днем утворення ФРН. Перетворення інституту військових губернаторів у інститут Верховних комісарів західних держав Німеччини 20 червня закріпило надання Західній Німеччині обмеженого суверенітету.

Говорячи про політичні засади та ідеологію державотворення ФРН, слід брати до уваги як внутрішні, так і зовнішні чинники, все більше загострення холодної війни. Стосовно внутрішніх проблем, то в той період Західній Німеччині більше потрібна була стабільність, ніж різкі зміни. Тому двадцять років поспіль при владі перебував консервативний Християнсько-демократичний союз (ХДС) – екуменічна повоєнна реконфігурація католицької Центристської партії. Християнсько-демократична ідеологія, що являє і нині ядро ідеології правлячих верств Німеччини, виникла з поєднання попередніх напрацювань демократії часів Веймарської республіки, здорового консерватизму

з політичним клерикалізмом і тогочасними вченнями про «соціальне партнерство» та «народний капіталізм». Ця ліберальна ідеологія обстоює цінності християнства, принципи демократії, прав і свобод громадянина, справедливості та загального добробуту.

Виходячи з уроків власної історії, головний розробник економічної політики Л. Ерхард дотримувався поглядів на проведення політики декартелізації й обмеження крайніх форм монополізму, обстоював необхідність розвитку системи «державного підприємництва» аж до прямої участі німецької держави в забезпеченні громадян товарами та послугами громадського значення, піднесенні ролі держави в розвитку транспортної, енергетичної систем тощо. Подібний економічний механізм розглядався Ерхардом як «соціальне ринкове господарство», яке в рівній мірі має служити інтересам суспільства й особистості. Ці настанови стали важливою складовою частиною державотворчої ідеології Західної Німеччини, яку поділяв федеральний канцлер К. Аденауер.

Оцінюючи з висоти нинішнього часу весь спектр ідейно-політичних дискусій і підходів щодо розвитку повоєнної Німеччини та загалом Європи, слід сказати і про бачення низки ідеологів їх як «третьої сили», що мала б посередницьку роль у протистоянні двох наддержав. Вже в перші повоєнні роки висувалася ідея Європи як «третьої сили». Цих ідей дотримувались В. Диркс, пастор М. Німеллер, соціал-демократ В. Левенталь та інші. Прихильники Європи як «третьої сили» сподівались, що в послабленні конфлікту Схід-Захід змогла б відчутну роль відіграти об'єднана Німеччина. Зasad посередницької ролі німців у даному конфлікті дотримувалися і деякі провідні діячі ХДС, включаючи голову ХДС радянської зони окупації Я. Кайзера.

Однак К. Аденауер вважав перспективним західноєвропейський напрям інтеграційних кроків. При цьому він спирався на підходи теоретика неолібералізму В. Рьопке, прихильника створення західнонімецької держави в рамках західного блоку з сильним віддаленням від Сходу. Цей курс став домінуючим і багато прихильників концепції

«третьої сили» прийняли його. Така еволюція підходів спричинилася не в останню чергу завдяки тогочасним подіям у Східній Європі.

Політична лінія обраного федеральним канцлером 15 вересня з перевагою в один голос К. Аденауера мала велике значення. Федеральним канцлером Аденауер обирався чотири рази й обіймав цю посаду впродовж 14 років поспіль. П'ятидесяті та шістдесяті роки прибічники й опоненти канцлера одноставно визначають як «епоху Аденауера». Канцлер мав величезний авторитет та вагу, суперечити його рішенням не міг практично ніхто – ні прихильники у його партії, ні за її межами. Вищим керівним органом офіційної політики фактично стало відомство федерального канцлера, а не парламент. Через відомство канцлера здійснювалося управління міністерствами, правлячою партією, а через більшість її у Бундестазі – контроль за парламентом. Політика Аденауера ґрунтувалася на двох найважливіших доктринальних складових: соціальній ринковій економіці та «новій Німеччині в новій Європі». Його головним завданням стало економічне оздоровлення країни, відновлення її ролі в європейській політиці, а в перспективі – возз'єднання Німеччини.

Нові засади соціально-економічного устрою ФРН були закладені в її Основному законі. Економічне облаштування, з одного боку, мало забезпечити від «заболочення капіталізму» (В. Ейкен), а з іншого – не допустити централізованого планового господарства. Економічний устрій доповнювався визначеннями правової та соціальної держави, а також принципом федеративної структури Західної Німеччини. Причому прийнята Конституція підкреслювала її тимчасовий характер, а остаточно мала б бути прийнятою з досягненням єдності Німеччини.

До Основного закону були включені пропозиції західних окупаційних держав, а також врахований досвід Веймарської республіки. В ньому були акамульовані нові положення, розроблені для запобігання анархії та фашизму, які розрушили Веймарську демократію. За Основним законом був встановлений п'ятивідсотковий поріг для політичних партій на виборах до Бундестагу. Далі попередній

практиці частих змін урядів мав запобігати так званий вотум конструктивної недовіри. Відмова більшості Бундестагу в підтримці голови уряду – канцлеру, має лише тоді відповідні наслідки, якщо протягом наступних 48 годин буде підтримана більшістю депутатів кандидатура нового голови уряду.

Тимчасова Конституція зобов'язувала майбутні уряди, політичні партії дотримуватися принципів попереджувального правового захисту демократичного державного ладу. Будь-які прагнення ліквідувати чи підірвати вільний демократичний устрій, спроби замінити його правою чи лівою диктатурою визнавалися такими, що підлягають суворому покаранню та забороні.

Суттєво, що Західнонімецька країна у своїй державотворчій ідеології відмовилася від того, що робило її загрозою для сусідніх держав і народів, натомість вона все більше прагнула удосконалити себе, а не боротися із зовнішніми силами. Тим самим головним стало те, що німецький народ, його кращі представники зуміли піднятися до переосмислення національних цінностей і цілей, зважившись на розрив із багатьма віковими традиціями. Завдяки цьому було досягнуто радикального оновлення суспільства.

Зовнішньополітичний курс, обраний Аденауером, був неоднозначним і навіть суперечливим, проте історія підтвердила його стратегічну далекозорість. Кінцевою метою для Аденауера була розбудова єдиної миролюбивої Німеччини в колі європейських народів. А йшов він до цієї мети через інтеграцію ФРН до західних демократій, через конфронтацію з СРСР і відхилення всіх його пропозицій стосовно воз'єднання ФРН і НДР та нейтралізації Німеччини, через переозброєння бундесверу. Це давало привід противникам зображати канцлера як розкольника і мілітариста. Наріжним каменем зовнішньої політики ФРН стала активна прихильність її західноєвропейській та атлантичній інтеграції. Аденауер переслідував мету зміцнення ролі ФРН як головного союзника США, Англії та Франції в протистоянні Радянському Союзу і його сателітам, у тому числі Німецькій Демократичній Республіці.

З 1951 по 1955 рр. Аденауер обіймав ще й посаду міністра закордонних справ. Першим великим зовнішньополітичним успіхом Аденауера стало те, що 1951 р. ФРН була в числі засновників Європейського об'єднання вугілля і сталі – предтечі «Спільного ринку» та нинішнього Європейського Союзу. В 1954 р. згідно Загального договору ФРН із західними державами припинявся режим окупації й надавалася західнонімецькому уряду «повна влада суверенної держави у вирішенні внутрішніх і зовнішніх проблем». З 1955 р. ФРН стала повноправним членом НАТО, отримала право на 500000 армію з сучасним озброєнням за винятком зброї масового ураження. Виправдався запропонований Аденауером підхід – через європейське об'єднання до німецького суверенітету.

Свій перший зовнішньополітичний візит Аденауер здійснив у Париж, оскільки обстоював засадничий принцип – німецько-французьке примирення, якого йому успішно вдалося досягти. Підписавши Єлисейський договір про дружбу в Парижі, Аденауер і де Голь 22 січня 1963 р. прилюдно обійнялися на Єлисейських полях, символізуючи тим самим щирю особисту дружбу двох керівників і закінчення чотирьохсотлітньої ворожби між Німеччиною і Францією, яка була обтяжена десятками кровопролитних воєн, у тому числі в ХХ столітті – двома світовими. Аденауер обстоював тезу, що майбутнє Європи залежить від взаєморозуміння Франції та Німеччини, він говорив, що є єдиним німецьким канцлером, який на перше місце ставить єдність та інтереси Європи, а на друге місце – інтереси власної держави. Аденауер разом із де Голлем стали послідовними прибічниками європейської економічної, політичної та військової інтеграції.

Аденауер підтримав вимоги щодо спокути вини Німеччини за геноцид єврейського населення та виплати компенсацій 1,5 млрд. американських доларів євреям – один мільярд державі Ізраїль і ще півмільярда єврейським організаціям у всьому світі. На заперечення своїх міністрів він відповів, що «це дуже низька плата за хоча б часткове відновлення доброго імені Німеччини». І гроші для виплат компенсацій знайшлися.

У вересні 1955 р. Аденауер вперше відвідав з офіційним візитом Москву. Результатом стало встановлення дипломатичних відносин між ФРН і СРСР, припинено стан війни між двома державами й повернуті на батьківщину останні 10000 німецьких військовополонених і 30000 інтернованих цивільних осіб, які утримувалися в Радянському Союзі. Залишилися нерозв'язаними питання повоєнних кордонів і питання возз'єднання Німеччини.

Таким чином, перший наріжний камінь нової дипломатії було закладено на початку існування Західної Німеччини. З 1950 р. ФРН стає активною прихильницею західноєвропейської інтеграції. Проголошення європейської єдності пріоритетною національною метою являло собою фундаментальну зміну зовнішньої політики порівняно з усією попередньою історичною практикою Німецької держави.

Відданість західноєвропейській інтеграції стала суттєвою передумовою виходу ФРН зі стану ізоляції та входження її у світове співтовариство. На цьому шляху Бонн набув довіри з боку партнерів, інших держав на європейській і світовій арені.

Значно важче дався Західній Німеччині другий, але в кінцевому рахунку вирішальний крок, – «нова східна політика». Вона була започаткована соціально-ліберальним урядом В. Брандта-В. Шееля на рубежі 1970-х років. І саме з цього часу здійснювався реалістичний і виважений курс ФРН на досягнення єдності країни, німецької нації. Визнання повоєнних кордонів із боку ФРН, унормування її відносин з НДР та іншими країнами Сходу континенту стали вкладом Боннської республіки у процес розрядки міжнародної напруженості в Європі та світі.

Також досить важливим для утвердження ідеології державотворення стала й політика солідаризму підприємців і найманих працівників за посередництва держави. Теоретичні напрацювання Л. Ерхарда, зміцнення конституційних положень соціальної держави та їх наповнення конкретним змістом принесли свої результати. Неухильне дотримання сильної соціальної політики на базі преференцій підприємництву та піднесення економіки (так званого

німецького економічного дива) забезпечували понад тридцятирічний економічний бум країни. З 1950 р. до початку 1980-х рр. купівельна спроможність західнонімецької марки щорічно зростала в середньому на 8 %. Це стало добрим підґрунтям наповнення реальними вимірами конституційного положення стосовно побудови соціальної держави.

Таким чином, засадничі принципи демократії та ринкової економіки дали свої добрі результати на німецькій землі. І коли настали турбулентні зміни у країнах Східної Європи, саме засади демократичного розвитку ФРН стали основою подолання розколу німецького народу, а об'єднана Німеччина символом та реальною ланкою єднання держав і народів континенту.

-
1. Adenauer K. Reden 1947–1967. Eine Auswahl. – Stuttgart, 1975.
  2. Bierling S. Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Normen, Akteure, Entscheidungen. – München : Oldenbourg Verlag, 2005.
  3. Beume von K. Das politische System der Bundesrepublik Deutschland. Eine Einführung. – Muenchen, 1998.
  4. Bruns W. Von der Deutschlandpolitik zur DDR-Politik? Pränissen. Probleme. Perspektiven. – Opladen, 1989.
  5. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. – Berlin, 2010.
  6. Klinger F. Das ganze Deutschland soll es sein. Thomas Dehler und die aussenpolitischen Weichenstellungen der funzieger Jahre. – Meunchen, 1989.
  7. Кудряченко А.І., Богданович І.І. Конрад Аденауер. Політична енциклопедія. – К.: ІПіЕНД, 2011. – С. 14–15.
  8. Кудряченко А.І. Європейська політика Федеративної Республіки Німеччина. – К., 1996.
  9. Озмент, Стивен. Новая история германского народа, или Могучая крепость / Пер. с англ. М. Жуковой. – М.: Издательство Хранитель, 2007. – С. 415.
  10. Рудич Ф.М. Конрад Аденауер. Політика в особах. – К.: Парламентське видавництво, 2008. – С. 109–114.
  11. 100 великих политиков. – М.: Вече, 2006.
  12. Уильямс Ч. Аденауэр. Отец новой Германии.– М., 2002.
  13. Эрхард Л. Благосостояние для всех. – М., 1991.
  14. Шульце Г. История Німеччини. / Пер. з нім. О. Насика. – К.: Наука, 2010.